

48. KERK.

Mijnheer de Voorzitter, Mijne Heecen,

Gij hebt mij uitgenoodigd heden tot U te spreken over de reorganisatie der Ned. Hervormde Kerk. Ik zal mij wel niet vergissen, indien ik die uitnoodiging toeschrijf aan het feit, dat ik de eer heb gehad, Voorzitter te zijn van de Commissie, die door de Synode was belast met het uitwerken van een reorganisatievoorstel op grond van het accoord tusschen de vereenigingen Kerkopbouw en Kerkherstel getroffen. Het is over het door deze commissie ontworpen en door de Synode in Januari van dit jaar aangenomen voorstel, dat gij mij wenschte te hooren.

Over dit ontwerp zal ik als jurist moeten spreken tot U, predikanten. Ik hoop de beteekenis van mijn woorden, die deze verhouding in zich sluit, niet uit het oog te verliezen, maar ik moet daaraan van te voren een waarschuwing verbinden. Denkt niet, dat ik over de technisch-juridische zijde van het ontworpen Reglement zal spreken. Vooreerst ben ik daartoe maar weinig bevoegd, ik zou mij allerminst als een kenner van het Ned. Herv. Kerkrecht willen opwerpen, ik heb mijn bijzondere taak in de Commissie ook nooit als zoodanig opgevat. Bovendien leent deze zijde zich allerminst voor een uiteenzetting op een vergadering als deze. En ten slotte — wat alles afdoet — het principieel belang van het reorganisatievoorstel is zóó groot, dat de technisch-juridische zijde op den achtergrond moet blijven.

Toch — ik herhaal het — moet mijn rede die van een jurist zijn. Het verheugt mij juist daarom, deze opdracht te hebben ontvangen, want het is de verhouding van Kerk en recht, die in den strijd om het voorstel in het geding is. Over die verhouding heerscht naar mijn meening in ons land nog immer veel misverstand. Laat ik dit toelichten, ik raak dan dadelijk aan de kern van het Ontwerp.

Honderd jaar geleden, in den aanvang van den strijd om de reorganisatie, was er tusschen de leidende figuren van Christelijk Nederland verschil van meening over den te volgen weg. Groen stond in zijn verdediging van den juridischen weg tegenover da Costa, die een medische methode bepleitte. Wilde Groen dat de Kerk — en de overheid — de belijdenis handhaafde in tuchtprocessen en de leugenleer, gelijk hij het noemde, uitbande, da Costa hoopte op genezing van de zieke Kerk, die in leervrijheid zelf de dwaalleer door de waarheid zou overwinnen. Als hij dacht ook de oude De la Saussaye. Niet in eenige Kerkelijke instelling of wet, maar in de waarheid van het geloof in den Heiligen Geest zag hij de waarborg van de overwinning.

Is het niet dezelfde strijd, waarvan wij de naklanken hooren

*) Rede over de reorganisatie der Ned. Herv. Kerk, gehouden ter predikanten-vergadering te Utrecht van 27 April 1938.

in onze dagen? Het opdringen van de waarheid door een juridische handhaving der tucht tegen wat nu niet meer medisch, eerder vrijheid genoemd wordt: een afwijzing van iedere tucht, omdat ten slotte alleen het persoonlijk geweten beslissen mag over het al dan niet behooren tot de Kerk? Het schijnt wel zoo — toch is er diepgaand verschil. Groen wilde de handhaving der tucht door de Synode, zooals zij toen was en thans nog is samengesteld — de reorganisatiebeweging, gelijk zij in het ontwerp is belichaamd, acht de verandering der Kerkorde onafscheidelijk verbonden aan de handhaving van de belijdenis en zou deze zonder die verandering niet begeeren. Dat heeft zij vooral van Hoedemaker geleerd. Daarover zoo straks meer. Groen meende voorts, dat de handhaving niet veel anders behoefde te zijn, dan een onderzoek of de ambtsdrager, tegen wien een bezwaar was ingebracht, bereid was de belijdenisgeschriften, de drie formulieren van eenigheid te onderschrijven. Het Ontwerp ziet deze zaak anders, wij meenen, dat in dezen tijd leertuchttoefening principieel iets anders is.

In zooverre is niet Groen, maar De la Saussaye onze leidsman, als hij zegt, dat „er in de Kerk een voortgaan is en het dus niet aangaat om de Kerk in onze eeuw zonder enig beroep te binden aan de belijdenisgeschriften van vroeger eeuwen." Maar ten onrechte meende hij, dat daarmee iedere leertucht was afgesneden; hij zelf zag in, dat die afsnijding slechts een voorloopige kon zijn, dat het wezen van de belijdende Kerk leertucht insluit, maar hij wilde wachten totdat de Kerk weer een belijdende was geworden, tot een nieuw uitspreken der belijdenis was gekomen.

Wij meenen, dat de Kerk, ook al heeft zij niet anders dan oude belijdenisgeschriften, die niet meer adaequaat zijn aan het belijden, toch tot leertucht is geroepen, omdat zij op het oogenblik zelf, dat zij uitspreekt dat zij belijdt, ook afstoot wat met die belijdenis in flagranten strijd is. En wij blijven daarmee, om nog een grooten voorganger te noemen, geheel in de lijn van Gunning, die aanvankelijk het standpunt van De La Saussaye deelend, ouder geworden, steeds krachtiger voor een belijdende Kerk heeft gepleit, de belijdenis door de Kerk als geheel van den naam des Heeren naar de H. Schrift als haar eerste en hoogste plicht heeft beschouwd. Het is niet mijn bedoeling hier de historie der reorganisatiebeweging samen te vatten — het is echter goed, dat men ziet dat wij niet anders deden dan de lijn doortrekken, die zij hebben aangewezen.

Artikel 8 van het ontworpen Reglement — in de redactie, die de Synode voorloopig aanvaardde¹⁾ — zegt, dat het wezen en doel der Ned. Herv. Kerk door haar zelve... tot uiting gebracht in hare historische belijdenisgeschriften en liturgische formulieren, insluit... „5, de zorg voor hare belijdenis door hervorming en

¹⁾ Men zie een nieuwe redactie, die het Comité voor de Reorganisatie voorstelt.

handhaving, opdat het geloof der Kerk in hare verkondiging en in hare symbolische en liturgische geschriften steeds zuiverder tot uitdrukking kome en opdat de openbaring van God, Vader, Zoon en Heiligen Geest naar de Heilige Schrift als regel van geloof en leven worde geëerbiedigd en het karakter der Kerk, als Kerk van Christus, worde bewaard." Legt daarnaast art. 7 van het Ontwerp Opzicht en Tucht, waarbij als grond van tucht wordt genoemd „zoodanige afwijzing van de belijdenis der Ned. Herv. Kerk, dat haar karakter als Kerk van Christus daardoor in gevaar gebracht wordt" en gij hebt de kern van de leertucht-regeling voor U.

In een naar ik mag aannemen aan velen Uwer bekende brochure heb ik trachten aan te toonen, dat „belijdenis" hier de dubbele beteekenis heeft en moet hebben van „belijden" en „belijdenisgeschrift" en dat zij in dezen dubbelen zin èn moet worden hervormd èn gehandhaafd. Ik kom daarop hier niet terug — maar ik moet bij den aard dier handhaving nog even langer stilstaan.

Om die te bepalen is het vooreerst noodig, dat wij ons op het wezen der belijdenis bezinnen. Het is — Dr. Koopmans heeft er onlangs in zijn proefschrift aan herinnerd — beslissing, niet wet. In de belijdenis spreekt de Kerk uit, hoe zij Gods Openbaring verstaat, zij getuigt dat zij Gods Woord gehoord heeft en hoe zij het begrijpt. Dit geschiedt altijd in strijd, tot afweer van een dwaalleer, die verworpen wordt. Het kan alleen geschieden, indien de Kerk ervaart, dat zij *moet* getuigen. Iedere dogmatische uitspraak der Kerk, waarin het credo niet een bevrijding is, waarin de overwinning op den twijfel en de zekerheid van de geschonken waarheid niet doorklinkt, is een slag in de lucht, zij is hol en leeg. Als wij op het belijden van de Kerk, het geloofsleven een beroep doen, dan bedoelen wij allermint — ik moet het nog wel eens herhalen tegenover het misverstand, dat ook mij zulke bedoelingen toeschreef — dat de Kerk nu b.v. haar bekwaamste theologen van verschillende richting zou moeten bijeenroepen, die na een ongetwijfeld geleerde en grondige discussie nu eens een nieuwe belijdenis zouden gaan formuleeren en dat die belijdenis zou moeten gelden. Wie zulke voorstellingen heeft, ziet de belijdenis als wet, als algemeen voorschrift, waaraan dan de meeningen der leden kunnen worden getoetst als de gedragingen der menschen in den Staat aan een strafwet, — en dat is zij juist *niet*.

Wil men een juridische vergelijking, dan is de belijdenis veeleer een precedent, dan een wet. Een precedent, dat is een hoogste rechterlijke beslissing, die verder in de rechtsorde als bindend wordt beschouwd. Doch ook die vergelijking trekt de belijdenis nog te veel naar den wettelijken kant. Juist omdat in het recht van den Staat steeds wordt gezocht naar een algemeen richtsnoer, waaraan gedragingen kunnen worden getoetst, gaat men uit het precedent weer den regel distilleeren — in Engeland, waar deze leer zich

vooral heeft ontwikkeld, de ratio decidendi genoemd — poogt men de concrete beslissing te generaliseeren tot een algemeen voorschrift. En juist daartegen verzet zich het karakter van de belijdenis als uitspraak van het geloof. In de Kerk zal de beslissing van geloof telkens opnieuw moeten worden beleefd en beleden. Kan zij slechts richtsnoer zijn, indien het verband tusschen haar uitspraak en de situatie van het oogenblik in geloof wordt gezocht.

De beslissing is een *geestelijke* beslissing. Dat beteekent: de onderwerping daaraan kan alleen geestelijk in het geloofsleven geschieden, een met den mond aanvaarden, doch met het hart verwerpen, is geen aanvaarding. De vraag of aanvaard is, is nooit met zekerheid te beantwoorden, slechts God weet of wie zegt te belijden, werkelijk belijdt, ook of wie meent te verwerpen, werkelijk verwerpt. Hier ligt de grens van iedere leertuchttoefening, zij kan altijd dwalen, zij zal altijd met omzichtigheid moeten geschieden; ieder gemakkelijk oordeelen, dat zich zelf en zijn vrienden rechtvaardig prijst en de tegenstanders zonder meer uitbant, moet worden vermeden. Doch de geestelijke beslissing is ook *beslissing*. De Kerk moet een antwoord hebben op de vraag, wat overeenkomstig Gods Openbaring is, wat niet, zij moet scheiden en oordeelen. Anders bewaart zij de eenheid niet, voldoet zij niet aan haar taak van getuigenis en verkondiging. Die verkondiging mag niet dubbelzinnig zijn. En wij kunnen niet anders dan gelooven dat de H. Geest haar leidt — wij gelooven immers de eene, algemeene, Christelijke Kerk, de gemeenschap der heiligen. Vandaar, dat die beslissing *geldt*.

De Kerk, die een dogma uitspreekt, kan op dat oogenblik volledige onderwerping van haar dienaars vragen. Zoo was het in de Concilies, zoo ook in Dordrecht. De beslissing, die positief aanvaardt, wijst af al wat daarmee strijdt. De uitbanning der Remonstranten in 1619 was noodzakelijk, de Kerk kon niet tegelijkertijd haar dogma tegenover hun leer stellen en hun toelaten die leer in de Kerk te verkondigen.

Doch de plaats van die beslissing wordt anders in den loop der eeuwen. Zij kan verouderen. Er is naar Protestantsche opvatting dit verschil tusschen Gods Woord en het Woord der Kerk, dat bij het eerste die veroudering ondenkbaar is, bij het laatste de mogelijkheid daarvan nooit a priori uitgesloten. Het blijft immers een menschenwoord.

Doch als wij dit uitspreken zijn wij ons tegelijkertijd bewust, dat wij het slechts met schroom en eerbied mogen zeggen, dat wij niet eenvoudig een belijdenis-woord, dat ons niet bevalt of ons op een bepaald oogenblik niets zegt, als voor ons niet geldend mogen afwijzen. De beslissing *ligt* er — en wij, die in de leiding der Kerk door den Heiligen Geest gelooven, moeten immers *beginnen* met haar gezag te aanvaarden. Barth heeft het gezag der Kerk in verband gebracht met het gebod: eert Uwen vader en

Uwe moeder, Koopmans nam dit over — ik weet niet of daarmee dat gezag der Kerk hoog genoeg is gesteld, déze eerbied sluit gehoorzaamheid in, al heeft dan die gehoorzaamheid haar grens.

Die grens ligt in de gebondenheid der belijdenis aan haar historische wording. Deze bepaalt de mogelijkheid van het verouderen. Het belijdenis-woord wordt sterker en zwakker in den loop der eeuwen. Het tot de vroegste tijden van het Christendom terug-reikende woord kan zóó sterk geworden zijn, dat het, voor zoover wij op dit oogenblik overzien, niet gemakkelijk denkbaar is, dat het ooit losgelaten zou worden. Ik denk, als ik dit zeg, aan het Apostolicum. Doch er zijn jongere woorden der Kerk, die in sterker mate de veroudering, dat is de gebondenheid aan hun tijd van ontstaan, vertoonen. En de kans is grooter, naarmate zij uitgebreider zijn, minder zich beperken tot de enkele in staal gesmede dogma's, waarin elk woord zijn eigen diepte heeft, zóó dat er geen kan worden gemist en wij om dat verband ook voor die buigen, die ons voor het oogenblik geen licht geven. In die uitgebreidheid komt dan allicht de beschouwing, die niet meer het zuivere dogma is. Hierbij denk ik aan de Nederlandsche Geloofsbelijdenis, den Heidelberger Catechismus, de Dordtsche regels.

Wat is nu de positie van deze historische belijdenisgeschriften naar het Ontwerp? Zij zijn uitgangspunt — iedere vraag van belijden zal altijd daar moeten beginnen, het zal soms een niet gemakkelijke terugkeer zijn om daar te beginnen, vele dezer woorden zijn vreemd geworden in den loop der eeuwen. Gaat het anderen als mij bij dat zoeken van het uitgangspunt, dan treft ons dikwijls de verrassende vondst, hoè levend, hoe waar dat woord van die oude belijdenisgeschriften is, dan verwijten wij ons zelve — en ook anderen — dat het veelal onbekendheid was met den tekst, die ons huiverig maakte. Vergis ik mij niet, dan zien wij, achter deze ons soms wat vreemde woorden beter dan eenige jaren geleden, thans het licht hunner waarheid. De belijdenisgeschriften herwinnen hun gezag. Doch er is gradeering van gezag, het is een onjuiste juridische voorstelling als men meent, dat zulk een gezag onvoorwaardelijk moet zijn. Er is hier een meer en minder. Doch het uitgangspunt telt zwaar in de afweging der rechts-bepalende factoren, die iedere beslissing voorafgaat. Uitgangspunt, grondslag, zegt de toelichting tot het Ontwerp erbij. Volkomen terecht — het is een grond, die gelegd is, wij kunnen daarop verder bouwen, niet er aan voorbijgaan. In het Ontwerp zelf staat het woord niet — hadden wij voorzien, dat het ter bestrijding daarvan zou worden uitgespeeld, het was zeker ook in de toelichting weggelaten. Doch een bestrijding als die van Prof. Korff: „voor U, ontwerpers, is grondslag de belijdenis, voor mij is er slechts één fundament, Jezus Christus“, hadden wij niet verwacht en niet behoeven te verwachten. Ook deze bestrijder had kunnen weten, dat als hij dit uitspreekt, zeker alle ontwerpers van harte instemmen. Ver-

warring behoeften we van het gebruik van het woord grondslag toch niet te vreezen, nu het Ontwerp uitdrukkelijk niet slechts de mogelijkheid van hervorming der belijdenis stelt, maar de zorg daarvoor aan de Kerk, haar ambtsdragers en leden opdraagt. Bij den grondslag, waarover Korff spreekt, kan toch van hervorming geen sprake zijn. De oude belijdenisschriften blijven totdat de Kerk zelf zich heeft uitgesproken. Wanneer het oogenblik gekomen zal zijn, dat zij daartoe gerechtigd is, hebben wij niet uit te maken.

Doch hoe moeten nu die belijdenisschriften worden gehanteerd bij de leertucht? Zeker niet als wet — dat zijn zij nimmer. Ik mag na hetgeen ik vroeger en ook thans daarover gezegd heb, dit punt laten rusten. Maar ook niet op dezelfde wijze als zij dadelijk na haar afkondiging gebruikt hadden mogen worden. Het feit mag niet worden miskend, dat de Ned. Herv. Kerk minstens sinds 1816 geen leertucht meer heeft gekend, dat de belijdenis als rechts-element voor de Kerk al dien tijd dood is geweest. De situatie, waarin wij thans verkeeren, is niet dezelfde als die, waarin wij zouden zijn, indien de Kerk thans voor het eerst deze geschriften als hare belijdenis haar leden en de buitenwereld had voorgelegd. Er is niet een nieuwe beslissing. Het teruggrijpen op een oude, die meer dan een eeuw niet als rechts-factor heeft gegolden, is iets anders. Er is niet de geloofskracht, die deze woorden *nu* als criterium van de scheiding der geesten der menschen voorhoudt. Het is onzeker, in hoever het belijden der Kerk deze belijdenisgeschriften nog draagt. Dit kan alleen *in* de leertucht zelve blijken. Zonder strijd zal dat zeker niet gaan, doch die strijd zal niet zijn de ellendige richtingsstrijd der 19e eeuw, die we thans rondom het Ontwerp weer zien oplaaien, die altijd weer de eigen groep tracht te bevestigen tegenover de andere, doch het is de strijd, die de Kerk altijd strijden moet om Gods Woord te grijpen — om het antwoord te zoeken, dat zij op dat Woord heeft te geven, om haar getuigenis te doen hooren in iederen tijd. Wie den geestelijken strijd schuwt en de verdraagzaamheid in ontwijking daarvan zoekt, moet zeker geen voorstander zijn van leertucht en ook niet van dit Ontwerp. Doch ik vraag: is dat de houding, die den volgeling van Jezus Christus past?

Men heeft gezegd, dat de Kerk eerst een nieuwe belijdenis moest hebben en dan op grond van die belijdenis leertucht. Het is niet juist: de leertucht is een der wegen tot het nieuwe uitspreken der belijdenis. Immers zij dwingt de Kerk tot bezinning, wat zij al dan niet mag dulden, tot uitspraken, die, als zij waarlijk leiden tot een geloofs-strijd, tot nieuwe formuleeringen kunnen brengen. Uit deze incidenteele beslissingen der rechtspraak kan een beslissing, die belijdenis is, groeien. Daarbij zal stellig met groote omzichtigheid te werk gegaan moeten worden, — niet straffeloos zou men vergeten, dat de Kerk een eeuw lang geen leertucht heeft gekend, het Ontwerp heeft in de functies van visitorator en moderator voor

die omzichtigheid plaats gemaakt, in zooverre begrepen dat „medisch" moet worden gehandeld. In die handhaving der belijdenis zal voorts bedacht moeten worden, dat slechts dat mag worden verworpen, wat de Kerk van Christus in gevaar brengt, dat dus leeringen moeten worden geduld, die verwerpelijk schijnen, doch die zulk gevaar niet opleveren. Het gaat inderdaad om niets anders dan om uitsluiting van wat de Kerk als Kerk niet kan dulden. Dat zal — dit betoogde ik al in mijn zoeven aangehaalde brochure — altijd een beslissing hier en nu zijn. Rechtspraak is nooit iets anders dan concreet recht doen. Dat is hier nog in dieperen zin waar dan in het recht van staatswege. Zij kan alleen geschieden in het bewustzijn, dat de veroordeeling, die hier wordt uitgesproken, een veroordeeling der Kerk is, die tegenover God en Zijn Openbaring in de H. Schrift moet zijn verantwoord.

Ds. Lingbeek heeft zich beklaagd, dat de H. Schrift in het Ontwerp niet in het middelpunt werd geplaatst. Zijn klacht is mij een raadsel. Een Kerk-orde is zelf geen belijdenis, moet dat ook niet pogen te zijn. Zij kan slechts de verhouding der Kerk als organisatie tot de belijdenis aanwijzen. Het Ontwerp doet dat in de opdracht van de zorg voor de belijdenis door hervorming en handhaving. De Kerk moet blijven belijden — steeds opnieuw zoeken hoe zij in haar historisch bestaan heeft te getuigen — zij moet haar belijdenis handhaven, zonder dat verslapt haar woord. Wij hebben het — en niet eerst sinds 1816 — maar al te bitter ervaren. Doch wat die belijdenis moet inhouden mag het Reglement niet zeggen, het kan slechts *even*, zoo sober mogelijk, aanduiden, wat doel is van hervorming en handhaving beide: dat het geloof der Kerk in verkondiging en belijdenisgeschriften zoo zuiver mogelijk tot uitdrukking kome. Het geloof, dat het antwoord is op de Openbaring Gods. Dâar en daar alleen wordt die Openbaring genoemd — de Openbaring en met haar het fundamenteele dogma der Triniteit naar de H. Schrift. Is daarmee niet aangegeven, dat de H. Schrift Gods Woord is, dat bindt? Behoefde dat, neen mocht dat iets nader worden uitgewerkt? Zou niet iedere uitwerking een usurpatie zijn van het Reglement op een terrein, waar het niet hoort — dat der belijdenis?

Hervorming en handhaving beide, kunnen niet anders dan in gehoorzaamheid aan de H. Schrift geschieden. Gebeurt dat niet, dan houdt de Kerk op Kerk te zijn. Doch het heeft geen zin, dat de Kerk in haar reglement uitspreekt, dat zij Kerk is. Doch wij hebben bij de belijdenis, haar hervorming en handhaving, voor het oogenblik lang genoeg stil gestaan, het is tijd, dat wij ons tot de organisatie der Kerk zelve, mede een der hoofdpunten van het nieuwe reglement, wenden. Deze beide hangen ten nauwste samen, de rechtsorde wijst den weg, hoe de belijdenis tot stand komt, de belijdenis vraagt een bepaalde orde om belijdenis te kunnen zijn en blijven.

Als de belijdenis moet ook de Kerkorde in de H. Schrift gefundeerd zijn. Dit moet niet zóó worden verstaan, alsof een bepaalde Kerkvorm uit den Bijbel zou kunnen worden afgelezen, of deze de beginselen zou geven als algemeene regels, die nog slechts uitwerking behoeven. Een Kerkorde is altijd alleen een orde in een bepaald punt van de geschiedenis. De rechtsvorm is menschelijk werk, met den tijd kan hij wisselen. Als op de belijdenis, neen, veel sterker, heeft ook op de orde de tijd zijn vat — het historisch bepaalde leven der menschen voor wie zij geldt, moet in haar een passenden vorm vinden. Doch daarmee is niet gezegd, dat zij eenvoudig een vraag is van opportuniteit en traditie. Wie zoo spreekt vergeet, dat ieder Kerkelijk handelen, zeker het zoeken van den vorm, waarin de Kerk zich in de wereld beweegt, aan de Openbaring in de Schrift is gebonden. Hij houdt, als Dr. Noordmans heeft gezegd, met den mystieken band van Kerk en Schrift te weinig rekening.

Uit den Bijbel nu weten wij dat de organisatie der Kerk een dienende moet zijn, dat heerschen in de Kerk niet past. Dat sluit gezag, ook gezag van menschen, allerminst uit, doch dit gezag is van anderen aard dan dat der wereldlijke heerschers — het is een gezag waarvan gezagsdrager en onderworpenen zich bewust zijn dat het alleen in gebondenheid aan Hooger gezag bestaat, nooit om zichzelf, dat het nooit het laatste woord heeft. Het is ook een gezag, dat niet aan de individuen, maar aan de Gemeente toekomt, van haar afgeleid aan het „ambt" wordt toegekend. Wij meenen, dat ook dit bijbelsch is; dat het niet alleen maar goede gereformeerde traditie is, al zou reeds dat van groot gewicht zijn, indien wij om een presbyteriale Kerkorde vragen. In de Kerk is niet een Overheid met eigen recht. En de Overheid van den Staat heeft *in* de Kerk geen recht van spreken.

Dit alles wordt door de tegenwoordige Kerkorde miskend — de Kerk, die belijdende Kerk, dat is waarlijk Kerk wil zijn, moet zich van deze banden los maken. Haar geschiedenis sinds 1816 leert genoeg, dat haar vorm waarlijk niet maar een bijkomstige zaak is.

Het is bekend, dat de tegenwoordige organisatie aan de Kerk in dat jaar door Koning Willem I is opgelegd. Het staat vast, dat deze daartoe niet bevoegd was. Staatsrechtelijk niet, omdat de Grondwet hem die bevoegdheid niet gaf. Het is wel tekenend voor het lage peil, waarop theologische handboeken veelal staan als zij rechtsvragen bespreken, dat in de Kerkgeschiedenis van Reitsma-Lindeboom als verontschuldiging wordt aangevoerd, dat volgens de Grondwet van 1814 de Koning deze bevoegdheid wel zou hebben en dat men met de voorbereiding al zoo ver gevorderd was, toen de nieuwe Grondwet van 1815 werd ingevoerd. Alsof dat iets ter zake zou doen. Kerkrechtelijk miste de Koning de bevoegdheid tot voorschrijven, daar niet de Staat, alleen de *VcrV toU,o*

haar organisatie heeft te bepalen. Ook dat is, meen ik, goed Bij-belsch. We hebben dus een organisatie, die in haar oorsprong onwettig is, doch dit zou erg niet zijn, indien zij in haar inhoud bevredigde. Uit onrecht kan recht ontstaan en de Kerk heeft, het valt niet tegen te spreken, de haar opgelegde organisatie aanvaard. Doch in dien oorsprong lag de oorzaak van haar ernstige gebreken. De Kerk dankte haar organisatie aan de macht van den Staat, de Koning beschouwde de Kerk als een onderdeel van de staatsorde, waarvan hij, als hoofd dier orde, de regelen kon vaststellen. Dat vond ook in de organisatie zijn uitdrukking. Die gebondenheid aan den Staat is in 1852 grootendeels, in 1870 geheel losgemaakt, doch het stempel van de besturen-Kerk, dat daarmee op de Kerk werd gedrukt, is gebleven.

Prof. Gerretson heeft in zijn voortreffelijk voorwoord bij Zeydner's brochure „De Hervormde Kerk op den Tweesprong" de organisatie als een aristocratische gekarakteriseerd, ik geloof dat bureaucratisch haar juister kenteekent. De Synode was het bureau van den Koning voor Kerkelijke zaken, de organisatie was het middel om haar te administreeren. Toen de Staat zijn hand van de Kerk aftrok, bleef deze organisatie, zij werd een bureaucratie op zich zelve, natuurlijk een *goede* bureaucratie. Zij heeft daarvan al de kenmerken. De bureaucratie is fatsoenlijk, eerlijk, nauwkeurig — met toewijding en zorg wordt geadministreed, onpartijdig geoordeeld over de talrijke vragen, die worden voorgelegd. Zij is behoudend en zelfgenoegzaam, men heeft het raderwerk zoo lang bediend, dat men het kent in al zijn geledingen, men heeft het lief gekregen, gaat het bewonderen en wil het in geen geval prijs geven, men gaat vreezen voor ingrijpende veranderingen, die licht storing brengen in den goeden gang van zaken. Men wil geen initiatief, maar vindt behagen in het volgen der sleur. Buitenstaanders, die daartegen zondigen, worden afgewezen en voelen zich spoedig machteloos, omdat zij den weg niet weten in den doolhof harer regels, ook al hebben zij in den grond het grootste gelijk. Men handelt reglementair en correct, gaat die reglementen op zich zelve hoogschatten en let weinig meer op de dingen, terwille waarvan zij bestaan. Men eischt onderwerping, ook naar den vorm en wil als autoriteit met zekeren eerbied worden bejegend. Men ziet de samenleving, waarvan men het bureau is, als door dat bureau bepaald — en meent dat zij niet beter kan worden gediend dan door het bureauwerk. Wat middel *is*, wordt doel. Als *zóó* de eigenschappen zijn eener bureaucratie — is dan niet de Synodale organisatie het type der bureaucratie, dat zelden elders zoo scherp geteekend wordt gevonden? Ik wil van dit alles geen kwaad zeggen, allermint van de mannen, die zich aan haar wijden, wier onverdroten plichtsbefesf onzen eerbied vraagt. Ik zelf heb er te weinig van gezien om in kritiek te treden, maar ik stel één vraag: is dat alles *geestelijk*? Zoo ergens

dan is toch stellig in de Kerk zulk een besturen om het besturen, niet op zijn plaats.

Koning Willem I en zijn raadgevers hebben van de bezwaren van hun orde voor de Kerk wel iets gevoeld — als tegenwicht tegen de macht van het hoogste, half staats-ambtelijk bestuur werd het veto-recht aan de provinciale besturen verleend — zoo althans motiveert Gerretson dit recht. De Kerk zelf zou daarin mogen spreken tegen het bureau, dat de Staat had ingesteld. Het was als zoodanig al een weinig gelukkig gekozen middel. Het Provinciaal Bestuur was op dezelfde leest geschoeid als het hoogste. Doch toen de Staatsbemoeienis wegviel, werd het zelf tot een hoogtepunt van de bureaucratie, met zijn ²/₃ een middel om iedere wijziging tegen te houden, een huldiging van een behouden om het behouden, dat niet, zooals goed conservatisme doen kàn, in levende traditie zijn grondslag vindt, maar tot willekeurige macht leidt, die moeilijk kan worden gerechtvaardigd.

Met deze bestuurs-organisatie heeft het Ontwerp radicaal gebroken. Het herstelt de presbyteriale organisatie. Het kan niet genoeg worden gewaardeerd, dat de Synode zelve haar heeft aanvaard. Ik zeg dat niet zoozeer, omdat het Ontwerp voorloopig is aangenomen, maar omdat deze zijde der zaak daar weinig oppositie heeft ondervonden. Ongetwijfeld is het voor menig Synode-lid een offer geweest, als hij deze plaats van de bestuurslichamen mede laat schieten. Het toont, dat ook daar wordt ingezien, dat de Kerk als Kerk een andere organisatie behoeft.

Hoe deze in bijzonderheden is geregeld heb ik hier niet uiteen te zetten, het is bekend genoeg, dat het Ontwerp op dit punt zich aansluit aan het rapport 1929 en dat van Kerkopbouw, hetwelk de Synode in 1935 verwierp. De Classicale vergadering wordt in haar oude rechten hersteld, commissies, die verantwoording schuldig zijn, vervangen de besturen, de Synode wordt uitgebreid in getal — een breede synode ter bespreking van bepaalde Kerkelijke belangen, zal eens in drie jaar bijeen komen, enz. Ik stip slechts enkele punten aan.

Tegen het Ontwerp is te dezen aanzien bezwaar ingebracht door Ds. Lingbeek. Het bevat niet, dat de afgevaardigden naar Provinciale en Algemeene Synode een bindend mandaat meekrijgen, gelijk in het Kerkrecht der 17e eeuw was voorgeschreven. Het zou daardoor niet een waarlijk presbyteriaal karakter dragen, immers onder anderen naam de besturen toch handhaven, aan de afgevaardigden een eigen macht geven. Het was juist dit punt, dat de classis Amsterdam, die in 1816 zich zoo krachtig tegen 's Konings plannen verzette, naar voren schoof.

Dit laatste is juist — doch dat van het bindend mandaat het presbyteriaal karakter der Kerkorde afhangt, moet ik ten sterkste bestrijden. Vooreerst dient opgemerkt, dat deze wijze van afvaardigen niets bijzonder gereformeerd heeft, zij is niet een vondst

der gereformeerde Kerken geweest, doch door deze overgenomen van de toen algemeen gevolgde methoden in het staatsleven, niet alleen in ons land, ook elders. De gedachte van een vertegenwoordiging, die den afgevaardigde zelfstandig oordeel laat, had zich nog niet baan gebroken. Het is een gedachte, die in het rechts-leven zich slechts langzaam plaats heeft veroverd, maar die daar op velerlei gebied vruchtbaar is gebleken. Waarom zou de Kerk zich niet van haar mogen bedienen? Het gaat hier om een juridisch verschil tusschen twee vormen van vertegenwoordiging — het was dus niet ten onrechte, dat de Koning in 1816 de classis Amsterdam een zuiver zakelijk antwoord zond, dat de bezwaren der oude methode te groot waren (omslag en tijdverlies), de eerste verkiezelijk is.

Ds. Lingbeek bestrijdt dit. De ambtsdrager, die afgevaardigd wordt, krijgt zoo grooteren invloed, dan hij, die thuis moet blijven. Het valt niet tegen te spreken. Doch ligt daarin iets onbijbelsch, iets niet Christelijks? Blijkt er iets van een bindend mandaat bij de samenkomst te Jeruzalem, waarvan Handelingen XV vertelt?

Wij gelooven aan het algemeen priesterschap der geloovigen, de ambtsdrager heeft geenerlei bevoegdheid tot heerschen over de hem toevertrouwde leden der gemeente — toch ontbreekt dezen de mogelijkheid zich in den Kerkeraad te doen hooren. Ziedaar al dadelijk m.i. gewichtige argumenten tegen de bestrijding van het Ontwerp.

Zwaarder nog dan deze tegenwerpingen wegen m.i. twee bezwaren tegen het betoog van Ds. Lingbeek. Ten eerste: de Kerk moet zich in haar reglementen altijd bedienen van juridische vormen, die omdat zij strak binden in het geestelijk leven hinderlijk kunnen zijn, nooit geheel voldoen aan den kerkdijken eisch. Dit geldt van den vertegenwoordigingsvorm, maar het geldt in veel sterker mate van het meerderheidsbeginsel, de afhankelijkheid van de besluitvorming van de helft + één der aanwezige leden. Juist het bindend mandaat verscherpt de werking daarvan. Het stemmen, het tellen der voor- en tegenstanders, is niets dan een middel om een besluit van een vergadering vast te stellen. Er is a priori geen enkele waarborg, dat daardoor steeds het juiste wordt getroffen. Het is typeerend voor de democratie der Fransche revolutie, dat zij van dit voor vergaderingen onmisbaar technisch-juridisch hulpmiddel een beginsel van eigen waarde maakt. Wij leeren thans weer de relativiteit ervan inzien. Welnu, indien de afgevaardigden bindend mandaat meekrijgen, dier.t de hoogere vergadering nergens anders toe, dan om vast te stellen wat door de lagere in meerderheid is besloten, wordt de mogelijkheid afgesneden door gedachten-wisseling, door over en weder getuigen elkander te overtuigen, wordt het meerderheids-beginsel ten troon geheven. En toch is het voor mij niet twijfelachtig, dat overeenstemming door overleg verkregen, juist geestelijk grootere waarde heeft, dan een meerder-

heidsbesluit. En nu zegge men niet, dat, als de afgevaardigde overtuigd wordt dat het hem verstrekte bindend mandaat niet juist is, hij toch weer overleg met zijn lastgevers kan plegen, want afgezien van den omslag en het tijdverlies, die dat veroorzaakt, wordt zoo de bespreking verbroken, van haar kracht beroofd, daar zij immers niet tot een besluit kan leiden, wordt de waarde miskend van het overleg in mondelinge gedachtenwisseling — aan een door een derde overgebracht verhaal komt die waarde niet toe.

En in de tweede plaats: maakt hij, die den eisch van een bindend mandaat op geloofsgrond stelt, zich niet schuldig aan een ongeoorloofd binden van den H. Geest? Zou deze niet óók met de hoogere vergadering kunnen zijn? Wie durft uitmaken, dat het samenzijn der lagere meer dan dat der hoogere vergadering, die toch eveneens in Christus' naam vergadert. Zijn zegen heeft?

Wij moeten, geloof ik, in deze dingen nuchter zijn — de redelijke vormen van het rechtsleven zal de Kerk moeten gebruiken. Haar aan recht gebonden organisatie *kan* ze niet missen, ook daar niet, waar zij als Kerk zich wel geheel vrij zou willen bewegen. Zij zal daarom èn meerderheidsbeginsel èn vertegenwoordigings-gedachte moeten toepassen, als deze haar nut brengen. Zij hebben altijd hunne bezwaren, van die van het meerderheidsbeginsel stipte ik er slechts een enkele aan, doch er is geen reden het eene te verwerpen en daardoor het andere bovenmate te verheffen.

In de vormen van het rechtsleven werkt, mogen wij hopen, de H. Geest.

Ten aanzien van dit punt wijs ik ten slotte op art. 57 Ontwerp, dat voorschrijft, dat de leden der Synode volgens een daar aangewezen schema beurtelings uit de verschillende Classes worden gekozen. Dit verhindert het voortdurend afvaardigen van dezelfde personen en belet daardoor dat dezen zich toch weer als bestuurders gaan voelen.

Doch dit alles zal dàn slechts goed werken en dan slechts een waarlijk Kerkelijke orde doen ontstaan, indien in de Kerk de gedachte der gemeente weder groeit en de Classicale vergaderingen, de Provinciale Synodes en de Algemeene Synode niet meer zijn bijeenkomsten ter administratie, maar Kerkvergaderingen, die vóór alles een samenzijn in den Naam des Heeren ten doel hebben en daarna en daarom ook de zakelijke dingen in den geest, die hen bindt, afdoen.

Over dien geest van gemeenschap nog een enkel woord. Wij raken dan aan een ander essentieel punt van het Ontwerp: de verhouding van éénheid en verscheidenheid.

Er is tegenwoordig in staatsieven en staatsleer weer een sterke belangstelling voor de gemeenschap. Men gaat allengs weer inzien, dat de enkele mensch er niet is zonder de gemeenschap, dat deze iets anders is dan een verzameling van individuen. In bij-

zonderen zin geldt dit voor de Kerk, ja, ik ben van meening, dat alleen het verstaan van de gemeenschap van de Kerk licht kan brengen in het begrijpen van de gemeenschap van staat en volk. Meer dan deze is de Kerk waarlijk gemeenschap, het is geen toeval, dat de gemeente haar centraal punt is — al blijkt van die gemeenschap in het Kerkelijk leven van heden bitter weinig. In de Kerk komen wij niet samen, maar zijn samengeroepen, wij hebben één Hoofd en gelooven, dat Hij ons niet alleen aan zich bindt, maar ook aan elkaar. Dat zij allen één zijn, was Zijn bede. In die eenheid vallen de verschillen als onbelangrijk weg; daar is Jood noch Griek. Die eenheid vraagt om beleving en vastlegging beide: één lied, één bede, één belijdenis.

Is daarbij plaats voor verscheidenheid? Men onderscheide. Zonder eenigen twijfel voorzoover die verscheidenheid berust op verschil van gaven. Van vele zijden komen wij in de Kerk, wij zijn verschillend in afstamming en geboorte, in maatschappelijke positie, in intellect, in karakter, in wijze van denken en spreken. De Kerk maakt ons één, zij maakt ons niet gelijk. De Kerk zal deze verschillen moeten erkennen, van ons niet een eenvormigheid in ons denken en handelen moeten verlangen, hare verkondiging zal zich, als zij verkondiging for mensen wil zijn, naar deze verschillen moeten richten. Toch overdrijve men de beteekenis dezer verschillen niet, voor de Kerk zijn zij ten slotte van secundair belang. Zij raken slechts de uiterlijke zijde, de taak der verkondiging, de methode der Kerk. Het is waar — dat deze de hier bedoelde verscheidenheid al te weinig in het oog heeft gehouden, maar voor verbetering harer methode is het Reglement niet de aangewezen plaats.

Veel moeilijker wordt onze vraag als wij aan een verscheidenheid in anderen zin, in het belijden zelf, denken. Moet ook deze worden geëerbiedigd — hoe verdraagt zij zich met de éénheid, die toch juist in de belijdenis wordt gezocht, als de Kerk uitspreekt, wat zij als geheel als inhoud van haar geloof ziet?

Art. 25 van het Ontwerp spreekt van een gewettigde verscheidenheid .— ziet dat alleen op de onderscheiding der gaven, waaraan we zooeven herinnerden, of ook op de verscheidenheid in belijden? Ongetwijfeld is het laatste bedoeld, maar — ik herhaal de vraag — hoe hebben wij dat te begrijpen? Ik zie het zoo: een goed op zichzelf, een waardevol ding, dat we moeten verzorgen en kweken is de verscheidenheid niet, voor het individualisme, dat het persoonlijke nastreeft, is in de Kerk geen plaats. Wij kunnen de verscheidenheid van gaven als rijkdom, door God geschonken, prijzen — de verscheidenheid in geloof, hebben wij alleen als een gegeven te aanvaarden. Het is er m.i. mee als met de verhouding van onze gereformeerde Kerk tot Lutherdom en Anglicanisme, terecht betoogt Barth, dat al zijn wij overtuigd, dat deze dwalen, waar zij van voor ons fundamenteele dingen afwijken, wij toch

niet mogen zeggen, dat zij daarmee het samenhooren tot de ééne Kerk verbreken. Waarlijk oecumenisch streven maakt ernst met de verschillen, verdoezelt ze geen oogenblik, dwingt veeleer ze scherp door te denken en te handhaven — maar erkent tegelijk, dat ook de andere Kerk Kerk is. Dit is geen relativisme, niet de gedachte, ik meen het zoo, gij wellicht anders — wie van ons beiden gelijk heeft, weet ik niet — de overtuiging van de waarheid zóó te moeten uitspreken, als onze Kerk deed, blijft, maar wij verdragen den ander als hij anders oordeelt. Wij begrijpen het niet, weten dat we eenheid moeten zoeken, maar aanvaarden ook hen, die afwijken als leden van één en dezelfde Kerk.

Geldt dit voor de verhouding der Kerken onderling, in veel sterker mate is het waar *binnen* de eigen Kerk. Het onderscheid is dit, dat hier de verschillen anders zijn, beperkter moeten liggen binnen de historisch bepaalde grenzen der Kerk. Hoe die grenzen getrokken moeten worden kan thans niemand zeggen. Wordt het Ontwerp wet en met de handhaving der belijdenis ernst gemaakt, dan zal dat blijken. Richtsnoer zal ook daarbij naar de bedoeling van het Ontwerp art. 8 moeten zijn.

De verscheidenheid dus een gegeven, door God in de historie der Kerk toegelaten, een werkelijkheid, die niet mag worden voorbijgezien. De verscheidenheid altijd in spanning met de eenheid, in geloof niet de gelijke van deze. Wie buigt voor de bede van Jezus om de eenheid zal deze onvoorwaardelijk als eisch zien — de verscheidenheid kan slechts ondergeschikt aan de eenheid worden erkend. Doch die erkenning na te laten is miskenning van de werkelijkheid, waarin God de Kerk van heden heeft geleid.

Werd zóó eenheid en verscheidenheid algemeen gezien, een bijzondere regeling zou overbodig zijn. Doch een reglement moet de werkelijkheid aandurven. En die is zóó, dat veelal de spanning tusschen de verscheidene denkwijzen zóó groot is geworden, dat een wederkeerig erkennen en aanvaarden van elkaar onmogelijk schijnt. De groepen komen zóó scherp tegenover elkaar, dat zij elkander niet meer als gelijk-gerechtigden respecteeren. Dit is een zwakheid, een fout — het móést anders kunnen. Doch omdat dit zoo is geworden, hetzij door schuld van den Kerkeraad, hetzij door schuld van de groep, die zich onbevredigd gevoelt, moet voor deze verscheidenheid ruimte worden gemaakt. Dit doen de Overgangsbepalingen.

Er wordt een afzonderlijke regeling mogelijk gemaakt voor een bepaalde groep, die zich aan het Kerkelijk leven ter plaatse onttrekt. Let men op deze formulering, dan is duidelijk, dat zulk een regeling alleen in overgangsbepalingen thuis hoort. De Kerk erkent hier haar eigen tekortkoming — zij moet hopen, dat die een einde zal nemen, al geeft zij toe, dat zij het einde niet ziet. Over den inhoud van die bijzondere regeling spreek ik niet, ik wil alleen vaststellen, dat het mij getroffen heeft, dat de bijzonderheden

bij hen, die eenmaal het beginsel aanvaardden, weinig kritiek vonden.

Ziet men eenheid en verscheidenheid als ik hier betoogde dan is het duidelijk, dat *in* het reglement voor de verscheidenheid geen verdere plaats is. Hier is niet een onderwerp van regeling, maar een houding tegenover de feitelijke gegevens in het geding — men kan deze niet opleggen — een reglementaire verplichting b.v. om in gemeenten met meerdere predikanten bij beroepen met de verscheidenheid van richting rekening te houden, zou met den aard van het beroepingswerk, met de vrijheid der gemeente, in directen strijd zijn.

Vergeet de Kerk in deze regeling de zedingshouding tegenover de schare, die aan haar poort staat, waartoe naar Noordmans' getuigenis de regeling der huisgemeenten in het Kerk-opbouwrapport mede zou dienen? In geen deele. Een belijdende Kerk is altijd een zedingskerk; een Kerk, die zich zelf zou gaan vermeien in haar bezit en zou nalaten haar boodschap uit te dragen, den vreemdeling en den afgedwaalde te zoeken, verzuimt haar roeping. Art. 5 sub 6 Alg. Reglement herinnert er aan. En het kan zijn, dat de groep, die naar de overgangsbepalingen zich als zelfstandig lichaam constitueert, een schare eerder bereikt dan de plaatselijke Kerk, doch daarin kan de grond van onttrekking van het kerkelijk leven niet gelegen zijn. Het wederopzoeken van hen, die zich terugtrokken, wellicht uit verslappening van geloofsleven en lautheid, wellicht ook uit geheel gerechtvaardigde bezwaren tegen de ambtsdragers en de wijze, waarop zij hun taak vervulden, is een zaak op zich zelf, die echter hier haar plaats niet heeft. Art. 29 Regl. houdt hiermee rekening, art. 63 schrijft de Breede Synode voor zich met deze belangen te bemoeien. Meer dan zulke vingerwijzigingen kan de Kerk, althans voor het oogenblik niet geven. Het is de praktijk van het leven, de houding der Kerk, niet haar reglementen, die hier verandering behoeven. De groep-beweging stelt hier een vraag aan de Kerk, waarnaar zij moet luisteren. Wat mij betreft, het is mijn overtuiging, dat als de Kerk werkelijk haar belijdenis verkondigt en daarnaar poogt te leven, zij de schare, waarop we doelden, vanzelf tot zich trekt. Men lette er eens op, hoe vol de Bekenntniss-Kirchen in Deutschland thans zijn.

Wij komen steeds op hetzelfde punt terecht. De Kerk als Kerk, dat is als belijdende Kerk. Als wij samen zien op Onzen Heer, dan zullen wij ons waarlijk niet zoo sterk bekommeren om onze onderlinge verscheidenheid en niet uit vrees onze persoonlijkheid te verliezen, naar allerlei waarborgen voor onze individueele zekerheid omzien, dan weten wij, dat wat ons bindt, oneindig meer is dan wat ons scheidt. De Kerk ziet op Hem, verkondigt Zijn blijde boodschap. Zij behoeft daarvoor een orde in deze bedeeeling, en zij weet, dat in die orde ieder en alles tot zijn recht moet komen — doch zij weet ook, dat als zij het Koninkrijk Gods zoekt, al deze dingen haar zullen worden toegeworpen.

Het waren drie hoofdpunten van het Ontwerp, waarover ik tot U sprak; de leertucht — de organisatie — de eenheid en verscheidenheid. Ik zou nog andere kunnen vermelden, die alle dienen om de Kerk meer open te maken, open om te ontvangen wie bij haar schuilplaats zoekt, open vooral om uit te trekken tot zoeken. Ik wijs weer op Art. 8, nu niet op nummer 5 maar op nummer 6: de behartiging van de zending, nummer 7: het onderhouden van betrekkingen met andere deelen van de Eene Algemeene Christelijke Kerk, nummer 8: het getuigen van den eisch, dien Gods gebod stelt ten aanzien van het leven van enkeling, maatschappij en staat, ook door te arbeiden aan de ordening van het leven. Een levende Kerk kan zich niet in zichzelf opsluiten, zij is niet van de wereld, maar staat in de wereld, weet zich geroepen tot getuigen in den nood der wereld. Zelf is zij niet tot het scheppen van maatschappelijke regelen aangewezen — doch zij heeft te verklaren, wàt zij krachtens haar roeping moét verwerpen, waar zij kan buigen. En dit alles als gevolg van, secundair aan haar ééne roeping tot verkondiging van Gods Woord.

Ik kan daarover nu niet uitweiden. Het zijn alles niet anders dan vertakkingen van het ééne essentiele, dat het Ontwerp nastreeft in aansluiting aan de Reorganisatie-beweging van nu reeds zooveel jaren, dit: de Kerk weer Kerk te doen zijn. Kerk dat is niet staat, die zelf het recht voor het maatschappelijk leven vastlegt, die door zijn aard beveelt, ook niet vereeniging, waar gelijkgezinden tot Godsvereering zouden samenkomen. Kerk dat is de samenkomst der door Christus geroepenen, de geloovenden.

Zooeven betoogde ik, hoe het karakter der belijdenis door het geloof wordt bepaald. Ook de Kerkorde is tenslotte van het geloof afhankelijk. Zij is niet anders dan een wet, een geheel van voorschriften over de organisatie van het lichaam der Kerk, een bepaling van den vorm van haar leven. Doch die vorm is aan haar wezen ondergeschikt. De Kerk behoeft een bepaalden vorm, die dat wezen beantwoordt. Het is de overtuiging der Ontwerpers, dat de tegenwoordige vorm dat niet doet — zij hebben gepoogd er een aan de Kerk voor te leggen, die wel aan dien eisch voldoet.

De vraag is gerezen, of het daarvoor thans wel het juiste oogeblik is. Er is, heeft men gezegd, een groeiend Kerkbesef. Er is weer nieuw begrip van de noodzakelijkheid van belijdenis. De oude tegenstellingen uit den richtingsstrijd der 19e eeuw vervagen. Er is een poging tot nieuwe verdieping. Was het niet beter, dit alles rustig te laten uitgroeien? De gebeurtenissen in de wereld schokken de maatschappij, hebben wij niet af te wachten, hoe de Kerk uit deze troebelen te voorschijn komt? Geldt niet thans wat De la Saussaye zoo lang geleden óók dacht, dat eersf de Kerk weer belijdend moet worden en *dan* de rechtsvormen gevonden zullen worden, waarnaar die vernieuwde Kerk zal leven? Zijn wij niet voorbarig — is dat niet ongelooft? Zij, die gelooven, haasten niet.

De vraag is ernstig, ernstiger dan die van het kleingeloof — dat vooral voorzichtig wil zijn en die van het groot geloof, dat aan de Kerk als lichaam voorbijziet. Beide werden door Gerretson voortreffelijk beantwoord. Tegenover de twijfelingen, die ik opwierp en die, bij velen en niet de minsten, bestaan, moet het antwoord even positief zijn — al weten wij, dat niet wij, maar God den tijd voor de Kerk bepaalt. Wij meenen, dat *thans* het oogeblik van hervorming is gekomen.

Wij hebben daarvoor meerdere gronden.

Vooreersf, wij hebben dat oogenblik niet gekozen. Het is de loop der historie, die er vanzelf toe heeft geleid. Ik herinner aan de aan U allen bekende feiten: de opdracht, die tot het Ontwerp 1929 leidde. De verwerping daarvan. De stichting van Kerkherstel, mede ter propageering van dat Ontwerp. Die van Kerkopbouw, welke vereeniging dadelijk begreep, dat ook zij de reorganisatie ter hand moest nemen. De verwerping van ook haar Ontwerp door de Synode, waarbij werd verklaard, dat vóór men verder ging eerst de beide vereenigingen elkaar moesten vinden. De samenwerking van beide vereenigingen in de accoord-commissie. Ik geloof, dat niemand meer dan ik gerechtigd is om te verklaren, hoezeer het daar bleek, dat als men in onderwerping aan den Heer elkander wil begrijpen, het ook kan, hoezeer daar een overeenstemming groeide, die bij den aanvang der werkzaamheden weinigen hadden verwacht. Het tot stand komen dus van het accoord met volledige instemming van alle leden der commissie. De aanvaarding van het accoord door de beide vereenigingen weder zonder eenige reserve. Ik mag er de Kerkopbouwleden, die thans opponeeren, nog wel eens aan herinneren — de bezwaren, die zij uitspreken, richten zich meest evenzeer tegen het accoord als tegen het thans aanhangig Ontwerp, richten zich soms zelfs tegen het oorspronkelijk Kerkopbouw-ontwerp. De benoeming daarop van de leden der accoord-commissie met de toezieners uit de Synode en nog eenige anderen, tot de Synodale Commissie. *Dit* Ontwerp, zijn voorloopige aanneming in Januari. Wij staan *nu* voor de keus, aanvaarden of verwerpen. Wij kozen het oogenblik niet, het is ons gesteld. Verwerpen is een uitstel, waar geen eind aan is te zien. Het is de kwestie niet of wij liever hadden gewild, dat deze vraag wat later aan de Kerk was voorgelegd, zij is nu gesteld. De beweging van jaren en jaren heeft nu tot het punt geleid, waarop het beslissend antwoord moet worden gesproken.

Ten tweede: Rechtsvormen hebben altijd een dubbel doel: conso-lideeren, vastleggen wat is — de mogelijkheid van nieuwe ontwikkeling scheppen. Het is nooit a priori te zeggen, wat de voorkeur moet hebben — een wetgever móet soms vooruitgrijpen. Hij moet dat soms doen, ook al weet hij, dat de menschen, die straks zijn nieuwe regeling zullen gaan hanteeren, daar nog niet rijp voor zijn. Het is waar, velen zijn in een denken bevangen, dat bij den

geest van het Ontwerp niet past — zij zien de belijdenis- en leer-tucht-vraag alleen als een vraag van uitstooten of behouden van bepaalde groepen, de organisatie als de kwestie, hoe de vertegenwoordiging van de richtingen moet worden geregeld, de verscheidenheid van geloof of als iets schoons op zich zelf, óf als een met machtsmiddelen uit te roeien kwaad. Zij, die zóó denken, zullen het Ontwerp anders hanteeren dan het verlangt. Ik zie het gevaar volkomen. En tóch zullen wij dat er op moeten wagen — niet alleen omdat wij altijd, en zeker in het geloof, alleen verder komen, indien wij gevaarlijke dingen aandurven en niet vóór alles op veiligheid bedacht zijn, maar ook omdat juist dit ontwerp de menschen zal leiden in de richting, welke ook zij, die deze vrees koesteren, begeeren. Het blijft waar, dat wie verantwoordelijkheid geeft, beter opvoedt dan wie deze onthoudt en alleen een kankerende óf een al te goedmoedige kritiek toelaat, de kritiek van hen, die zeggen, het is toch niet te verbeteren, of het is nog zoo kwaad niet. Ik wees er reeds op, dat de leertucht, zooals het ontwerp die regelt, de leden der Kerk zal dwingen zich beter rekenschap te geven van wat belijden waarlijk is. — Zoo zullen de overgangsbepalingen hen telkens weer voor de vraag stellen, of het zóóver moet komen, dat een vereeniging naast de Kerk komt te staan of niet op andere wijze, ondanks de tegenstellingen, samen kan worden gewerkt. Zoo zullen bij de breedere organisaties de bespreking van zending en Kerkelijk oordeelen over de wereld, bij velen inzicht en besef van het Kerkelijk leven verdiepen.

Bedenkt men dit, dan ziet men dat de groei, die men vreest dat door het ontwerp wordt belemmerd, daardoor integendeel wordt bevorderd. Zonder strijd, ik herhaal het, gaat dit niet. Maar dien strijd behoeven we niet te schuwen — als we maar komen uit den ellendigen, uit de politiek overgenomen, partijstrijd van het oog-blik. Want voor partijen is inderdaad in de Kerk geen plaats.

En *ten derde*. Let hij, die de vraag stelt of het nu wel het oog-blik van hervorming der Kerkorde is, voldoende op de teekenen der tijden? Weten we, dat ons nog lange tijd gelaten zal worden voor deze dingen? Is er niet een al maar koortsachtiger voortgaan van den gang der wereldgebeurtenissen, naar wat we niet anders dan als verderf kunnen zien, steeds verder om zich grijpende ontreddeering der geesten? Daartegen doet natuurlijk een *Kerkorde* niets. Maar de eenige, die er wel iets tegen kan doen, of liever die — los van de vraag wat zij kàn — daartegen móét staan in de vastheid van haar geloofsovertuiging, is de Kerk. Doch daarvoor moet de Kerk als Kerk kunnen spreken. Dat kan de Ned. Herv. Kerk thans niet. Zij móét zich van haar belemmeringen, haar banden, bevrijden — ook al zou het waar zijn, dat zij door nu los te snijden, wat bij rustig afwachten wellicht als vanzelf afgevallen zou zijn, gevaar heeft zich zelve wonden toe te brengen, die lang kunnen hinderen. Zeydner's brochure toont hoezeer zij, die voor-

aan staan in de pogingen voor de Kerk terug te winnen wat verloren ging, er behoefte aan hebben.

Voor reorganisatie is het *nu* de tijd.

Ik spreek dit woord met volle overtuiging uit. Natuurlijk sluit dit niet in, dat iedere wijziging van het Ontwerp zou zijn uitgesloten. Wij zijn zóó weinig van de volmaaktheid onzer formuleringen overtuigd, dat wij ook na de aanneming naar aanleiding der geoefende kritiek naar verbetering hebben gezocht. — En natuurlijk moet ieder verder wijzigingsvoorstel rustig worden overwogen. Als het maar de lijn behoudt, die het Ontwerp aanwijst. Van wat tot nu toe aan belangrijke wijzigingen werd voorgesteld, kan dit niet worden gezegd — over zuiver technische redactieveranderingen spreek ik niet. Vóór reorganisatie in den geest van het Ontwerp, daartoe roep ik U op. Ik vraag U met den grootsten ernst: overdenkt de dingen, die ik U voorhield. Als jurist sprak ik tot U over kerkelijke vragen. Ik hoop U duidelijk te hebben gemaakt, hoezeer recht en theologie hier elkaar ontmoeten.

Doch niet aan den jurist — aan de Kerkelijke vergaderingen is hierbij het laatste woord. Gij, Mijne Heeren, draagt mede de verantwoordelijkheid voor hetgeen die Kerkelijke vergaderingen zullen beslissen. Het zij mij daarom, als lidmaat der Kerk vergund mijn rede tot U, die herders en leeraars zijt, te beëindigen met enkele woorden uit dat vierde hoofdstuk van den brief aan de Efesiërs, waar de Apostel zegt (in de vertaling van Brouwer): „Zoo vermaan ik U dan een leven te leiden, waardig de roeping, waarmede gij geroepen zijt: met alle nederigheid en zachtmoedigheid, met lankmoedigheid, in liefde elkander verdragende; U bejiverende door den band des vredes, de eenheid des geestes te bewaren: één lichaam en één geest, zooals gij ook geroepen zijt in ééne hoop, aan Uwe roeping verbonden; één Heer, één geloof, één doop, één God en Vader van allen, de God, die over allen en door allen en in allen is. Doch aan een iegelijk onzer is zooveel genade geschonken, als Christus heeft willen geven. Hij is het, die sommigen gegeven heeft als apostelen, anderen als profeten, anderen als evangelisten, anderen als herders en leeraars om zijn volk toe te rusten tot het werk der bediening tot den opbouw van het lichaam van Christus”.

Moge Uw arbeid strekken tot dien opbouw, de Kerk herstellend als Kerk.

Ik heb gezegd.

